

Xabier Mendiguren Bereziartu

Kontseilua 2000-2001: nazioarteko jarduna eta hizkuntz eskubideen aldeko egintza

Joan den urtean zehar euskara eta euskal kulturaren inguruan jazotakoetatik honako gertaerak aukeratzen ditut adierazgarritzat, eta berritasuna eta euskararen etorkizuneko ibilbidean izan dezaketen eragin positiboa dira bereziki nabari zaizkien ezaugarriak.

Nazioarterako urratsa

Euskararen Gizarte Erakundeen Kontseiluko Idazkari Nagusiak martxoaren 14an Estrasburgoko Parlamentuan eta maiatzaren 16an Genevako Nazio Batuetako Gutxiengoaren Eskubideen aldeko Lantaldean euskararen egoeraz hitz egin eta 30 orrialdeko txostena banatzeko aukera izan zuen.

Bertan adierazten ziren ideien artean honako hauek azpimarra daitezke: euskara frantsesarekin eta gaztelaniarekin batera bizi da, baina elkarbizitzaz baino ordezkapen prozesuaz hitz egitea egokiagoa da, zoritxarrez, azken mendeetako ondorioak ikusirik.

Gaurko egoera ulertarazteko euskararen garapen historikoa egiten da, eta XIX eta XX. mendeetan euskararen atzerakadan eragin handia izan duten faktoreak, besteak beste, hauek direla esaten da: 1857an Moyano legeak Hego Euskal Herrian gaztelania hizkuntza bakartzat ezarri zuen Hezkuntza sisteman; Euskal Herriaren gainean dauden bi Estatuaren ordenamendu juridikoak eragina izan du, 1789ko Frantziako iraultzatik sortutako legediak eta Cadizko Gorteetan (1812) eginiko Konstituzioak frantsesa eta gaztelania aldarrikatzen dituzte, hurrenez hurren, hiz-

kuntza nazional bakar gisa; euskarak horrelako egoeran prestigioa galdu zuen eta euskal herritar batzuek gaztelania edo frantsesa beren hizkuntza bihurtu zituzten. Hego Euskal Herrian frankismo garaian hizkuntza honek jasan-dako jazarpena bereziki azpimarratzekoa da, eragin nabaria izan baitzuen bere ordezkapen prozesuan.

Une honetan, faktore desberdin horien eta aipatu gabe gelditu diren beste batzuen ondorioz, euskara ordezkapen prozesuan dagoela esan dezakegu; izan ere, orain eremu geografiko elebakar euskaldunik ez dago.

Euskararen egoera juridikoaz, berriz, Euskal Herrian euskara bertako hizkuntza baldin bada ere, legearen aurrean duen onarpenak bost eraentza juridiko izatera eramaten du. Euskal Herria administratiboki bi Estaturen artean, Frantzia eta Espainiaren artean, eta hiru lurraldetan banatua egoteak erabat baldintzatzen du euskararen estatus juridikoa. Banaketaren ondorioz toki batzuetan euskara hizkuntza ofiziala da, beste batzuetan ez du estatus juridikorik, erabilera tolerantzia hutsean geratzen delarik, eta bien arteko egoera juridikoak ere badira.

Behin eta berriz euskalgintzak aldarrikapen bat egi-ten du euskararen inguruan, hizkuntza honen erabilera pribatu eta publikoa osoki eta inolako bereizkeriarik gabe bermatuko duen estatus juridiko bat onartua izatea euskararentzat —ofizialtasuna— Euskal Herri osoan eta herritarren hizkuntz eskubideak bermatuak izatea.

Azkenik, euskaldunon eskubideen eta euskara sustatzen duten erakundeen kontrako erasoen berri ematen da.

Euskara Nafarroako lurraldean egoera larria jasaten ari dela azken hilabeteotan. Batetik euskal hiztunen kopurua gora doan arren eta biztanleria gero eta euskararen aldekoagoa den arren, hizkuntz politikari dagozkion erabakiak hiztun horien eskubideen gero eta aurkakoagoak direla.

Nafarroako Gobernuaren errotulazio, bide-seinale eta gutun ofizialetan gaztelaniaren erabilera soila aipatzen da eta lanpostuen hornidura egitean euskarari ematen zaion garrantzi urria.

Dekretuaren eta bere garapenerako ekintza planen hainbat atalek «Hizkuntza Erregional edota Gutxiagotuen

Gutuna» (7.1.a), 7.1. b), 10.1, 10.2, 10.3) bai eta «Gutxiengo Nazionalen Babeserako Hitzarmen Markoa» (2, 4.1, 5.1, 10.2, 11.3) —biak Europako Kontseiluak garaturikoak eta Espainiako Estatuak sinatu eta berretsitakoak— urratzen dituzte, bai eta Europako erakundeek hizkuntz aniztasunaren eta gutxiengoen babesaren inguruan emaniko hainbat ebazpen ere. Era berean Nazio Batuetako Batzar Orokorrak onarturiko 47/135 Ebazpenaren aurka doa jardun hori: «Gutxiengo etniko, erlijioso, nazional edo hizkuntzazko partaide diren pertsonen eskubideen Deklarazioa» (1. atala, bai eta 2.1, 4.1 atalak ere, besteak beste).

Nafarroan dagoen zonifikazio legea, euskal hiztunen eskubideak urratu eta diskriminatzen dituen, arbuia garrria bada, are larriagoa da une honetan —Europako Hizkuntzen Urtea ospatzen ari garen honetan— hiztunen babesean atzerapausoak ematea, lege garapen horrek behar tzen duenez.

Iparraldeari dagokionez, berriz —hala adierazten da txostenean—, frantziar estatuan frantsesaz bestelako hizkuntzek ez dutela inolako lege babesik, eta honen ondorioz, Euskal Herriko Iparraldean (Lapurdi, Nafarroa Beherea eta Zuberoa lurraldeetan) euskarak ez duela lege alde tiko errekonozimendurik eta euskal hiztunei ez zaiela inolako eskubide juridikorik aitortzen.

Beraz, euskararen kontrako erasoak ez dira lurralde honetan legez kontrakoak, ez baitoaz legezko inolako eskubideren kontra, baina nazioarteko hizkuntza gutxituen aldeko hitzarmen guztien aurkakoak dira.

Hizkuntz eskubideen errekonozimendurik ezak zenbait kasutan eraso puntualek baino ondorio latzagoak izan ditzakete. Iparraldean euskarari estatus juridikorik ez aitortzeak bizitza publikotik erabat kanpora uztea esan nahi du, hezkuntzan, administrazioan, komunikabideetan eta abarretan; euskararen presentzia ia hutsa da. Honela, euskara gero eta funtzio murriztagoetara mugatu eta erabilgarritasun publikoa galtzen duen heinean familia bidezko transmisioa ere ez da segurtatzen.

Urte luzez jasandako egoera horren ondorioz, gaur egun euskararen egoera larria da Iparraldean. Hizkuntz

komunitatearen zati handi bat zaharrenek osatua da eta belaunaldi gazteek ez diote hizkuntzari eusten. Iparraldeko zenbait zonaldetan euskara 50 urteren buruan desagertu egin daiteke. Horrela 1996an Europar Batasunak sustaturiko Euromosaic proiektuak euskara frantziar estatuan bizirik irauteko ia aukerarik ez duen hizkuntzatzat jotzen du.

Frantziar estatuak frantsesa ez den hizkuntzekiko duen jarrera hainbatetan salatu izan da. Horrela Herri Zapalduen Aldeko Elkarteak deituriko GKEak, Giza Eskubide, Diskriminazio eta Gutxiengoen Babeserako Azpibatzeraren 1999ko bileran, estatu frantsesaren jarrera salatu zuen oinarritzko hizkuntz eta kultur eskubideak urratzeagatik.

2000 urteko urriaren 24an, Greek Helsinki Monitor-ek statement bat bidali zuen OSCEra (Europako Segutasun eta Kooperaziorako Erakundea), besteak beste frantziar estatuan jarrera salatuz eta euskaldunon hizkuntz eskubideak babestu zitezela eskatuz. Era berean ohar horretan ECRIren (Arrazismoa eta Intolerantziaren aurkako Europako Batzordea) adierazpenak gogorarazten zituen, zeinak «identitatearekin lotura duten herritarren eskubideak urratuak izaten ari direla estatu frantsesean» baitzioen. Azkenik ezin ahortzi ugariak izan direla ere Europako Kontseiluaren Biltzar Parlamentarioaren adierazpenak zentzu honetan, eta azkena 2001eko utarrilaren 21eko 1492. Gomendio da.

Azkenik, euskarari sostengua ematen dioten erakundeen kontrako politikaren aipamena egiten du Txostenak. Ekimen horren aurrean Kontseiluak berriz ere euskararen normalizazioaren aldeko lanean diharduten erakundeak deslegitimatatu eta susmopean jartzeko estrategia nabarmena ikusten du, are gehiago horrelako ekimenek komunikabideetan epaitegietan baino oihartzun handiagoa izan dutela kontuan hartuta.

Txosten horretan agertzen diren salaketek ez dute gaurkotasunik galdu, zoritxarrez. Nafarroako Gobemuak setakor jarraitzen du bere hizkuntz politika muriztailea ezartzen, nahiz eta nafar gizarteak aukera duen bakoitzean adierazten dion jarrera hori aldatu egin behar duela eta euskararen normalizazioaren aldeko pausoak eman behar

dituela. Hala eta guztiz ere, gizartean euskararen aldeko jarrerak anitza eta zabala izaten jarraitzen du. Bestalde, maiatzaren 13an Euskal Autonomia Erkidegoan izandako hauteskundeetan, euskal hiztunon eskubideen aurkako politika sostengatzen zuten indar politikoak galtzaile aterra zirela ikusirik, euskararen normalizazioaren aldeko jarrera trinkoa dela eta interes partidisten arabera ezin dela hizkuntzarekin jolastu ondorioztatu beharko luke Nafarroako Gobernuak.

Gainera, Iparraldeko gizartean euskararen normalizazioaren aldeko jarrera hazten ari dela sumatzen da eta aurten bi zuin garrantzitsu ezarri dira: batetik, Bai Euskarari Akordioaren baitan 120 gizarte-eragilek euskararen normalizaziorako hainbat konpromiso hartu dituzte; eta bestetik, Hizkuntz Kontseilua sortu da Urutiaga Idazkari Nagusiaren gidaritzapean.

Nazioarte-mailan egindako urratsen balorazio bat egitean interes handia sortu dutela, hemengo komunikabideetan nabarmen islatu direla eta etorkizunean bide beretik indarrak bilduz aurrera egiteko kontaktu ugari lortu direla esan behar da. Orain arte euskalgintzak ia ibili gabeko bidea urratu da, Estrasburgon eta Genevan, Bruselakoarekin osatu behar dena.

Behatokiaren sorrera

Orain arte deskribatu eta Estrasburgo eta Genevako foroetan azaldutako egoera honen aurrean Kontseiluak Hizkuntz Eskubideen Behatokia sortzea erabaki du, eta dagoneko abian dago ekimen hau.

Behatoki horren eginkizuna arlo publiko eta pribatuan hizkuntz eskubideak errespetarazteko ekimenak garatzea izango da.

Behatokiak, hasieran, lau lan alor nagusi hauek izango ditu:

1) Salaketak jaso eta bideratzea

Euskararen Telefonoa abian jarriko du Behatokiak. Heritarrek eta elkarteek beren kexuak eta salaketak telefo-

no horretara deituz bideratuko dituzte eta gaiak garrantzi berezia duenean Behatokiak bilera egingo du kaltetuekin.

Behatokiak prozedura ezberdinak jarriko ditu abian kexuaren sortzailea erakunde publikoa denean edota pribatua denean.

Bestalde, lehen salaketa gertatzen denean idatziz zuzenduko zaio erakundeari, hizkuntz eskubideak errespetatzea eskatuz. Salaketa gehiago jasotzen direnean, erakundearekin bilera eskatuko da. Gertatutakoa larria denean, salaketa publikoa egingo da eta erakundearen kontra legez jotzeko aukera baldin badago, halaxe egingo da.

Nolanahi ere, Behatokiak, herritarren edota elkarten salaketen zain egon gabe, sistematikoki aztertuko du erakunde publikoek hizkuntz eskubideak errespetatzen dituzten, eta urraketak dauden kasuetan, judizialki joko du erakundearen aurka.

2) Hizkuntz eskubideen egoeraz txostenak prestatu eta bideratzea

Behatokiak hizkuntz eskubideen egoerari buruzko txostena prestatuko du urtero. Txostenean, gainera, hizkuntz eskubideak errespetatzeko neurri jakinak hartzeko gomendioa egingo die erakunde publikoei, alderdi politikoei eta erakunde sozialei.

Urteko txostenaz gain, erasoen aurrean edota arazo garrantzitsuen aurrean txosten bereziak prestatu eta nazioarteko instantzietara joko du Behatokiak. Hizkuntz eskubideen alde diharduten nazioarteko gobernuz kanpoko erakundeetara ere joko da, euskal herritarrei eta euskalgintzari babesa erakuts diezaieten eta beren presio ahalmena erabil dezaten.

3) Prebentzio lana egitea

Behatokiak harremanak izango ditu oraindik zabaldu ez diren gunek handiekin (merkataritza-zentroak, museoak, aireportuak, kirol-instalazio handiak...), hizkuntz eskubideak errespetatzen.

Bide beretik, erakunde publiko edo pribatu batek, legez behartuta egon gabe, hizkuntz normalkuntzaren aldeko urrats garrantzitsu bat egiten duenean Behatokia zuzendu egingo zaio egindakoa nabarmenduz. Egindako

urratsa bereziki azpimarratzekoa denean, lanaren txalotze hori publikoki ere egingo da.

4) *Ekintza osagarriak*

Bere eginkizunerako egokitzen jotzen diren bestelako ekintzak ere egingo ditu Behatokiak. Hona hemen batzuk: hizkuntz eskubideen dibulgazioa egitea, hizkuntz eskubideen arazo orokorra edo gai zehatzak aztertzeko jardunaldiak antolatzea, arazo jakinei buruzko ikerketak bideratzea, nazioarteko jakitunen batzorde bat antolatzea, besteak beste.

Informazio gehiagorako: www.behatokia.org

Europako hizkuntzen eguna

Irailaren 26an, Europako Hizkuntzen Egun horretan, Euskararen Gizarte Erakundearen Kontseiluak aldarrikapen bat egin zuen. Euskarak dagokion lekua izan dezan ondorengo hiru oinarrizko printzipioekiko adostasun zabala eta garapen sostengatua ezinbestekotzat ditu:

1) *Berdintasuna*. Hizkuntz aukera berdintasuna bermatu behar da. Horrek esan nahi du berdintasuna ziurtatu behar dela arlo guztietan eta legediak aukera berdintasun hori aitortu eta garatu behar duela. Gaur egun Frantziako eta Espainiako konstituzioetan zehazki idatzirik ageri den hizkuntz diskriminazioa gainditzea ezinbestekoa du euskarak.

2) *Eskubideen bermea*. Gaur egun indarrean dagoen legediak ez du hizkuntz eskubideen errespetua bermatzen eta zenbait kasutan eskubide horien urraketak ahalbidetzen ditu hain zuzen ere. Eskubide horiek bermatuak izan daitezten lehenengo urratsa euskarak Euskal Herri osoan estatus ofiziala izatea da, estatus horrek hiztunen eskubideak bermatzen dituen legediaren aplikazioa dakarrelarik berekin. Egun, euskarak ofizialtasuna duen lurraldeetan ere ez da legea bere osotasunean betetzen.

Euskal hiritarrei ez zaie bermatzen euren berezko hizkuntza alor publikoan zein pribatuan askatasunez eta inolako oztopo edo bestelako diskriminazio motarik gabe

erabili ahal izateko eskubidea, Nazio Batuen Batzar Nagusiaren Gutxiengo nazional, etniko, erlijioso edo linguistikoetako gizon-emakumeen eskubideen deklarazioaren 2. artikulua aitortzen duenez, argia eta nabaria izanik Euskal Herriko lurralde osoan zenbait erakunderen aldetik jasaten duen politika diskriminatzailea.

3) *Euskara, gure hizkuntza*. Euskara da gure berezko hizkuntza eta lehentasunezkoa izan behar du bere lurralde osoan eta arlo guztietan. Estamentu ofizialek euskara izan behar dute funtzionamendu hizkuntza. Erakunde sozial eta pribatuetan normalizazioaren aldeko ekintzak burutzeko beharrezkoa den laguntza bideratu behar da, euskara erakunde horietan ere lehentasunezkoa izan dadin.

Euskararen aldeko jarrera garbia erakutsi du gizarteak behin eta berriz eta guztioi dagokigu jarrera positibo horri erantzun egokia ematea. Arlo guztietan hiru printzipio horiek garatuko dituen hizkuntz politika behar dugu euskarak aurrera egingo badu eta gizarte eskakizun garbi eta zabal horri dagokion mailako erantzuna emango bazaio.

EIRE: Unibertsitateko Euskal Irakasleen Elkartearen Kongresua

Azkenik, joan den urteari gainbegiratu eman diogularik, ezinbestekoa iritzi diogu etorkizunean gure unibertsitatean izango duen eraginarengatik EIREren Kongresuaren aipamena egiteari.

EIRE Unibertsitateko Euskal Irakasleen Elkarteak 2000ko otsailaren 16an egindako bilkuran «euskal unibertsitatearen etorkizuna aztertuko zuen kongresua» egitea erabaki zuen; eta 2000ko ekainaren 12an erabaki hura Durangon berretsi ondoren, 2001eko irailaren 27an eta 28an Bilbon, Bizkaiko Batzar Nagusien Aretoan, egin zuen Kongresua arrakasta handiarekin.

Bertan, gizarte euskaldun orokorrean gertatzen ari diren aldaketa handiei era egokian aurre egiteko «euskal unibertsitatearen», hau da, euskarazko unibertsitatearen garapen oso eta eutsigarriko egitasmo, aukera eta estrategia berri eta desberdinak sakon aztertu ziren.

Ondoren, gizartean eta eragile soziopolitikoaren artean kongresuaren emaitzak plazaratzeari ekin dio, eta laster izango ditugu esku artean txosten eta komunikazio guztiekin argitaraturiko liburuan.

Bemiki Kontseiluaren bazkide bihurtutako EIREk egin duen urrats hau garrantzi handikotzat dugu, izan ere Kongresu horretan egindako diagnosi eta prognosiaren bidez i rudikapen, proiektzio eta etorkizun-estrategia berriak proposatu baitira euskal unibertsitatearen garapen oso eta euztigamia lortzeko, 2006-2021 urteak erreferentziatzat hartuz.

Bejondeiela antolatzaileei eta argibide gehiago nahi duenak jo beza hona: www.ehu.es/eukon ¶

Xabier Mendiguren Elizegi

Inperioaren turbantea, inperiotxoaren txapela

Irailaren hamaikakoaz eta ondoko guztiaz hitz egin behar, nahi ezta ere; ez bakarrik urteko gertakari nagusia izan delako, baita erabat baldintzatuko duelako datozen urteetako munduaren martxa, gure bazter honetako kultura barne.

Azkar asko antzeman zioten bizkor ustekoren batzuek. Ohiz txotxolokeriak besterik esaten ez dituen politikari txepel batek berehala egin zuen txistea: terrorista arabiarren eta euskaldunen artean alde bakarra omen dago, haiek turbantea daramatela buru gainean, eta hauek berriz txapela. Horra, burutazio txinpartatsuz jantziriko astakeria galanta.

Alde bateko eta besteko terroristak ezertan antzeko ote diren ez dakit nik, eta ez naiz horretan sartzeko gai. Bistakoa da, ordea, turbantedunak etsai nagusitzat hartu dituen inperio amerikarraren jokabidea eginahala guztian imitatu nahi duela inperiotxo espainiarrak txapeldunekin.